До спеціалізованої вченої ради Д 20.149.01
Університету Короля Данила
(76000, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35)

ВІДГУК

офіційного опонента Булеци Сібілли Богданівни, на дисертацію Ходак Світлани Михайлівни «Категорія інтересу в сімейному праві України», подану на здобуття ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право»

Актуальність теми дослідження. Сім'я є осередком суспільства та ядром первинної соціалізації людини, саме тому категорія інтересу беззаперечно є визначальною для галузі сімейного права. Адже в межах сім'ї відбиваються і особливим чином узгоджуються інтереси різних учасників сімейних правовідносин один з одним, а також з інтересами суспільства в цілому Саме у цьому контексті видно, що подальший розвиток сімейного законодавства можливий тільки за умов забезпечення інтересів сім'ї, подружжя, батьків та дітей з урахуванням європейських підходів у цій сфері та збереженням національних традицій у механізмі сімейно-правового регулювання.

Сім'я як соціальний інститут піддається впливам соціальних норм, і у найбільшій мірі нормам моралі, традиціям та звичаям, нормам релігії та іншим чинникам, які є невід'ємними складовими життя соціуму, проте не піддаються правовій регламентації. Інтереси кожної сім'ї складають сукупність інтересів всіх її членів. Інтереси членів сім'ї не завжди співпадають, навпаки, інтереси одного члена сім'ї можуть бути кардинально протилежними інтересам інших членів сім'ї. Сімейне право закріпило пріоритет інтересів деяких членів сім'ї, як от пріоритет інтересів неповнолітніх і непрацездатних членів сім'ї (ч. 2 ст. 76, ст. 202, ст. 265 СК України тощо), неповнолітнього члена подружжя (ст. 16 СК України тощо), дружини під час

її вагітності і одного року з дня народження дитини (ч. 2 ст. 110 СК України) тощо. Інтереси виникають не лише між членами сім'ї, але й між іншими суб'єктами сімейних відносин, родичами.

Правовий аналіз досліджень понять сімейного права та інтересу як об'єктів правової охорони і захисту показав, що в юридичній науковій літературі правильно відзначається, що право у жодному випадку не є пасивним відображенням соціальних потреб і інтересів. Більше того, право здатне сприяти формуванню одних потреб і протидіяти іншим. Із зміною потреб змінюються також інтереси. Інтерес у сімейному праві являє собою простий юридичний дозвіл, спрямований на досягнення конкретного блага та забезпечення потреб його носія, який не прямо виражений та закріплений в правах і обов'язках суб'єктів сімейних правовідносин, але витікає із загального змісту сімейного законодавства і за певних обставинах охороняється державою.

У зв'язку з цим тема дисертаційної роботи Ходак С.М. є актуальною і своєчасною та відповідає вимогам сьогодення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Приватного вищого навчального закладу Університету Короля Данила на тему «Трансформація правової системи України в умовах розвитку правових систем сучасності (теоретико-правовий та історико-правовий аспекти)» (державний реєстраційний номер 0116U002342) та «Закономірності розвитку і функціонування правової держави» (державний реєстраційний номер 0111U006673). Тема роботи відповідає Пріоритетним напрямам розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженим постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р., та перспективним напрямам кандидатських і докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, перелік яких затверджено рішенням Президії Національної академії правових наук України від 18.10.2013 р.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам до такого виду досліджень. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність забезпечені:

– професійним вирішенням автором низки наукових завдань, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження, та адекватністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його;

– використанням широкої джерельної бази за темою дисертації і достатнім масивом аналітичних даних (список використаної літератури дорівнює 200 одиницям);

– відповідності предметної спрямованості дисертаційного дослідження паспорту наукової спеціальності 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право»;

– достатньою географією та кількістю напрямів в апробації отриманих результатів на науково-практичних конференціях.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів.

Ознайомлення зі змістом дисертації, основними публікаціями та авторефератом дозволяє визнати, що мету дослідження виконано. Це знайшло відображення в основних положеннях роботи, які сформульовані автором особисто і характеризуються певною науковою новизною.

Зокрема, автором обґрунтовано, що пріоритетними напрямками розвитку національного сімейного законодавства в частині захисту інтересів виступають: а) забезпечення оптимального поєднання приватних та публічних інтересів; б) забезпечення відповідності інтересів фундаментальним принципам сімейного

права; в) закріплення системи інтересів у рамках Сімейного кодексу із збереженням їх вираження у принципах сімейного права.

Новизна дисертації виявляється як у самому підході до досліджуваних проблем, так і у запропонованому способі розв'язання конкретних питань теми. Характеризуючи наукову новизну дослідження слід зазначити, що дисертація є одним з перших в Україні комплексних досліджень, у якому розкрито положення про те, що інтерес в сімейному праві є доправовою категорією, лежить поза межами сімейного правовідноношення, положення щодо ієрархії інтересів в сім'ї та їх динамічний характер (правове становище сина/дочки, переходить в статус чоловіка/дружини, а народження дитини переводить їх в статус батька/матері), що слід враховувати при удосконаленні сімейного законодавства

У результаті здійсненого дослідження сформульовано низку положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем, до найбільш значущих із яких належать:

1. Вперше на основі дослідження викладені положення про те, що сімейно-правовий інтерес, а також легальна дефініція цієї категорії повинна міститися в СК України та деталізуватися в актах спеціального сімейного законодавства з урахуванням специфіки виду та ієрархії інтересів суб'єктів сімейного права.

2. Доведено, що інтерес в сімейному праві – це юридичний дозвіл, який спрямований на забезпечення потреб майнового та немайнового характеру суб'єктів сімейного права, регламентується сімейно-правовими нормами з можливою фіксацією у принципах сімейного права та виступає самостійним об'єктом правової охорони.

3. Варто відзначити, що автором уперше здійснено класифікацію інтересу в сімейному праві за такими критеріями: 1) залежно від сфери, у якій вони виникають; 2) залежно від суб'єктів сімейного права, що його реалізують; 3) залежно від відповідності нормам сімейного законодавства; 4) залежно від характеру та змісту

потреби, на задоволення якої спрямований інтерес; 5) залежно від форми закріплення.

4. Цікавим є запропонований авторський підхід щодо переліку ознак охоронюваного законом інтересу в сімейному праві: 1) регламентуються сімейно-правовими нормами з можливою фіксацією у неписаному праві; 2) за своєю правовою природою є правовими дозволами; 3) спонукають до виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин; 4) належать суб'єкту сімейного права і не можуть існувати окремо від нього; 5) виступають самостійним об'єктом правової охорони нормами сімейного права; 6) інтереси виникають не лише між членами сім'ї, але й між іншими суб'єктами сімейного права; 7) спільність майнових інтересів суб'єктів сімейного права; 8) добровільна реалізація.

5. Позитивним є аргументація автором того, що сутність принципу найкращих інтересів дитини проявляється у пріоритетному врахуванні інтересів дитини у прийнятих батьками, законними представниками дитини, органами влади, судом та іншими особами рішень з метою задоволення будь-яких її потреб (залежно від віку, стану здоров'я, статі та специфіки розвитку дитини).

Таким чином, змістовне наповнення пунктів наукової новизни дійсно має фундаментальне теоретичне та практичне значення, як для науки сімейного права, так і для споріднених з нею за об'єктом наукової уваги напрямів наукової думки.

Практична і теоретична значимість отриманих результатів дисертаційного дослідження. Основні положення, висновки та рекомендації, що наводяться в дисертаційному дослідженні Ходак С.М. на тему «Категорія інтересі в сімейному праві України» можуть бути використані в якості методологічної основи для подальших досліджень актуальних проблем правового регулювання інтересів в сімейному праві.

Висновки повністю відповідають сформульованим завданням та змісту самої роботи та випливають з її основних положень. Дисертант стисло формулює основні

результати дослідження, які викладені у тому числі і у структурний частині автореферату.

Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що дисертація на здобуття ступеня кандидата юридичних наук Ходак Світлани Михайлівни є самостійним і структурно завершеним дослідженням, що характеризується єдністю змісту й, безперечно, має визначену саме автором науково-теоретичну та практичну цінність. Теоретична значущість роботи полягає у визначенні правової природи законних інтересів за законодавством України, та їх втілення у сучасній правовій системі України. Практична значущість одержаних результатів полягає у використанні науково-методологічних узагальнень та практичних рекомендацій автора у науково-дослідній діяльності та навчальному процесі.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні наукові положення і висновки дисертації висвітлено у 9 наукових працях, 5 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях, у тому числі 1 стаття в зарубіжному науковому виданні, 4 тезах науково-практичних конференціях на території України.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук і надають авторові право публічного захисту дисертації.

Детальний аналіз представлених рукопису та автореферату дисертації дає підстави констатувати ідентичність автореферату й основних положень дисертації. Наведені в авторефераті наукові положення, висновки і рекомендації в повному обсязі розкриті й обґрунтовані в тексті дисертації.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 184 сторінок. Перелік використаних джерел містить 200 найменувань.

Структура дисертації побудована логічно і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань.

Дисертація та автореферат оформлені відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, що висуваються до такого роду наукових робіт. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Дисертацію написано державною мовою з дотриманням вимог наукового ступеня.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Загалом дисертаційне дослідження здійснено на високому історико-правовому та науково-теоретичному рівні. Проте, оскільки деякі його положення є дискусійними, що пов'язано з означенням дисертантом власної позиції окремих досліджуваних проблем, варто зробити певні уточнення, зауваження та рекомендації з метою подальшого удосконалення обумовленої проблематики.

1. Дисертантка зазначає, що при розгляді питання ієрархії інтересів в сім'ї і сімейних правовідносинах кожен член сім'ї має власні інтереси, зміст яких зумовлено видом сімейної підструктури, в яку він входить, і тією роллю в даній і інших сімейних підструктурах (стор. 66 дисертації). Вважаємо за доцільне обгрунтувати дисертанткою в чому полягає сутність ієрархії інтересів та яка практична доцільність виділення такої ієрархії, оскільки автор оперує терміном ієрархія в сім'ї опираючись на концепцію Ільїної О.Ю.

2. У разі передання подружжям свого майна для здійснення підприємницької діяльності шляхом участі одного з них у заснуванні господарського товариства це майно належить зазначеному товариству на праві власності, подружжя набуває відповідне майнове право, яке реалізується одним із подружжя (засновником) шляхом участі в управлінні товариством, а друге подружжя набуває право вимоги виплати йому певних сум у разі поділу майна між подружжям. Отже, учасник господарського товариства має право розпорядження належною йому часткою в статутному капіталі товариства без згоди другого подружжя. Зокрема, при

здійсненні корпоративних прав одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя, тобто повинен бути інтерес (стор. 102-103 дисертації). З самої дисертації не зрозуміла позиція дисертантки з приводу реалізації інтересу подружжя при поділі корпоративних прав.

3. У своєму дослідженні автор стверджує, що сім'я в праві - це фікція (стор. 57 дисертації). Відомо, що фікція - неіснуюче, уявне, помилкове. Фікції представляють собою правову конструкцію, яка дозволяє визнавати юридичними фактами або зовсім не існуючі, або лише ймовірно існуючі факти. Правові фікції - сформульовані в законодавстві положення про неіснуючі факти, які визнаються існуючими, а тому мають певні юридичні наслідки. Однак, у сімейному праві можна виділити фікції: визнання спорідненості дитини при запису у свідоцтво про народження; отримання прізвища одного з подружжя іншим при вступі в шлюб; спільне майно і розділ даного майна подружжя; припинення шлюбу внаслідок оголошення судом одного з подружжя померлим; правовідносини, пов'язані з усиновленням дітей. У законодавстві відсутні будь-які терміни, визначено вказують на те, що перед нами фікція. Найближче до цього значення слово "вважається". Цей термін може позначати фікцію або презумпцію. Наприклад Ревуцька І.Е. в дисертації дає визначення сім'ї – це створений на підставах, визначених законодавством, і заснований на повазі, любові та взаємопідтримці союз жінки та чоловіка, дітей, інших членів сім'ї, які проживають разом чи окремо, піклуються один про одного у повазі, дбають про матеріальне забезпечення один одного, дотримуються моральних засад суспільства та ведуть спільний побут. Тому виникає необхідність дати чітке обґрунтування чому сім'я в праві - це фікція?

4. Інтереси в сім'ї мають складну конфігурацію: одні з них відкидаються, інші, навпаки, стають пріоритетними, але змінюються в ході взаємодії з іншими інтересами. Особливий зміст, наявність різновидів інтересів в сімейних правовідносинах в той же час дозволяють сформулювати визначення відповідних

понять. Необхідно охарактеризувати і навести приклади інтересів, які інтереси суб'єктів є пріоритетними?

5. Дисертанка до числа найбільш значущих приватноправових презумпцій, спрямованих на забезпечення законних інтересів членів сім'ї відносить: 1) презумпція єдності інтересів обох батьків. Відповідно до ч. 1 ст. 141 СК батьки мають рівні права і несуть рівні обов'язки щодо своїх дітей (батьківські права). Особливу практичну значимість зміст даної презумпції набуває при здійсненні батьківських прав особами, які не перебувають у шлюбі між собою (ст.143, ч.2); 2) презумпція сімейного права, без якої неможливо встановлення, зміна і припинення сімейних відносин, є презумпція наявності у членів сім'ї власного інтересу в здійсненні своїх сімейних прав (стор. 70-71 дисертації). Зазначу, що презумпція є правилом-прийомом, згідно якого без спеціальних доказів, а лише на підставі встановлення юридичних фактів, можна зробити припущення про наявність (відсутність) певних юридичних фактів або правовідносин. Презумпція - це припущення, що тягне настання юридичних наслідків, підґрунтя (підтвердження попереднім досвідом) знаходить в юридичній практиці, відображає зв'язок між життєвими обставинами та юридичними наслідками, презумпція створюється з метою полегшити правове регулювання, підставами виникнення презумцій можуть бути життєві обставини або презумція може бути результатом правозастосовної діяльності, завжди закріплюється в нормах права або в нормативно-правових актах.

Необхідно обгрунтувати автором доцільність поділу приватноправових презумпцій на презумпцію єдності інтересів обох батьків та презумпцію сімейного права і дати їх визначення.

6. Не зрозумілим і потребує додаткового обгрунтування те, що принцип найкращих інтересів дитини включає в себе і принцип добробуту дитини, а це виключає необхідність їх розмежування як окремих правових категорій, оскільки

найкращі інтереси дитини це немайнове право (нематеріальний бік), а добробут це майнове право (матеріальний бік).

Разом із тим, висловлені зауваження є певною мірою дискусійними й не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації як такі, що не торкаються концептуальних положень дисертації та не зменшують належний рівень рецензованого дослідження.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертація Ходак Світлани Михайлівни на тему «Категорія інтересу в сімейному праві України» є завершеним самостійним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обгрунтовані результати, спрямовані на вирішення конкретної для науки цивільного права задачі, а саме визначення категорії інтересу в сімейному праві та особливостей правового регулювання даних відносин.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Основні положення дисертації, що виносяться на захист, належним чином знайшли відображення у наукових статтях, що були підготовлені та опубліковані автором дисертації, кількість і якість яких відповідає чинним вимогам щодо публікацій.

Автором опрацьовано значну кількість вітчизняної фахової літератури з теми дисертації. Існуючі в юридичній літературі теоретичні положення, що стосуються досліджуваної теми, були дисертанткою належним чином критично проаналізовані та на цій основі зроблені відповідні пропозиції з удосконалення національного законодавства та правозастосування.

Враховуючи наведене, можна стверджувати про достатній рівень науковості та обґрунтованості висловлених автором у дисертації наукових суджень, положень, висновків і рекомендацій. З огляду на викладене, дисертаційна робота С.М. Ходак є завершеною науковою працею, а висновкам, зробленим у дисертації, властиві необхідні ознаки новизни.

Підсумовуючи вищезазначене, є всі підстави вважати, що за своєю актуальністю, ступенем новизни, постановкою та способом вирішення поставлених питань, теоретичним та практичним підґрунтям та обґрунтованістю одержаних результатів дисертація Ходак Світлани Михайлівни на тему «Категорія інтересу в сімейному праві України» повністю відповідає вимогам, що встановлені постановою Кабінету Міністрів України від 24 серпня 2013 року № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», а її автор – Ходак Світлана Михайлівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право».

Офіційний опонент:

Доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права
та процесу ДВНЗ «Ужгородський **С.Б. Булеца**
національний університет»

Підпис Булеци С.Б.
«засвідчую»
Вчений секретар
ДВНЗ «УжНУ» **О.О. Мельник**